Opiskelun ja koulutuksen
tutkimussäätiö Otus

Kampinkuja 2
00100 Helsinki
posti@otus.fi
Y-tunnus: 0829910-7

Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö 4.11.2024

Asiantuntijalausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi koulumatkatukilain muuttamisesta (HE 177/2024 vp)

Viite: HE177/2024

OTUS

Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus sr kiittää mahdollisuudesta antaa asiantuntijalausunto koskien hallituksen esitystä eduskunnalle laiksi koulumatkatukilain muuttamista (HE 177/2024 vp).

Hallitus esittää koulumatkatukilain muuttamista siten, että oikeus koulumatkatukeen rajataan koskemaan maksuttomaan koulutukseen oikeutettuja opiskelijoita. Otus pitää esitystä muita esillä olleita vaihtoehtoja parempana, mutta näkee siinä useita riskejä.

Otus pitää myönteisenä koulumatkatuen säilyttämistä kaikilla maksuttomaan koulutukseen oikeutetuilla opiskelijoilla. Muutos myös selkiyttää järjestelmää, kun laissa ei enää säädettäisi erikseen tuen myöntämisen ehdoista maksutonta koulutusta suorittaville ja ei-maksutonta koulutusta suorittaville. Kela on todennut, että muutos helpottaisi myös koulumatkatuen toimeenpanoa.

Esityksessä on tarkasteltu kiitettävästi lain vaikutuksia opiskelijoiden taloudelliseen asemaan sekä työssäkäyntiä, opiskelua ja asumista koskevaan käyttäytymiseen. Otus kuitenkin huomauttaa, että lakimuutoksen käyttäytymisvaikutuksia ei voida luotettavasti ennustaa ja näihin liittyy useita, erityisesti koulutuksesta syrjäytymiseen, koulutuksen saavutettavuuteen ja alueelliseen eriarvoistumiseen kytkeytyviä riskejä. Näihin riskeihin suhteutettuna esityksellä haettava 8 miljoonan nettosäästö on varsin pieni.

Esityksen mukaan arviolta 12 000 opiskelijaa joutuisi kattamaan matkakustannuksensa jatkossa muulla tavoin kuin koulumatkatuella. Muutos koskettaisi erityisesti ammatillista tutkintoa suorittavia opiskelijoita, sillä muista kuin maksuttomaan koulutukseen oikeutetuista opiskelijoista valtaosa (88,5 %) opiskelee ammatillisessa oppilaitoksessa.

Amisbarometrin (2024) mukaan koulumatkatuella ei ole suoraa, tilastollista yhteyttä koettuun rahojen riittävyyteen, mutta koulutuksen maksuttomuudella tai vastaajan iällä on. Maksuttoman koulutuksen piirissä opiskelevista noin 54 prosenttia koki rahaa olevan riittävästi. Maksullisen koulutuksen opiskelijoista 30 prosenttia koki rahojen riittävän. Raha-asiat tuottivat jatkuvia hankaluuksia 15 prosentille maksullisen koulutuksen opiskelijoista ja 27 prosenttia joutui tinkimään menoistaan. Maksuttoman koulutuksen piirissä vastaavat osuudet olivat 10 prosenttia ja 14 prosenttia. Osuudet eivät muuttuneet sen mukaan, täyttikö vastaaja koulumatkatuen ehdot, mutta on huomattava että koulumatkatuen poisto kohdistuu maksullisen koulutuksen opiskelijoihin, jotka arvioivat nykyisellään taloudellisen tilanteensa suhteessa huonommaksi.

Koulumatkatuen ehtojen täyttyminen ei muuttanut arviota rahojen riittävyydestä myöskään silloin, kun verrattiin huoltajan luona asuvia ja muulla tavalla asuvia. Huoltajan luona asuneet arvioivat toimeentulonsa paremmaksi kuin muulla tavalla asuvat, ja tilastollinen ero havaittiin vain maksuttoman ja maksullisen koulutuksen välillä. (Amisbarometri 2024.)

Koulumatkatuella saattaa olla yhteys maaseutumaisissa kunnissa opiskelevien rahojen riittävyyteen. Huoltajan luona asuneet, maksuttoman koulutuksen opiskelijat arvioivat toimeentulonsa paremmaksi kuin muulla tavalla asuneet maksuttoman koulutuksen

opiskelijat, mikäli heillä ei ollut oikeutta matkatukeen. Huoltajan luona asumisella ei ollut yhteyttä rahojen riittävyyteen, mikäli maksuttoman koulutuksen vastaaja oli oikeutettu koulumatkatukeen. Vastaajamäärät eivät mahdollista matkatuen ja asumisen yhteyden tarkastelua maksullisen koulutuksen vastaajien kohdalla, mutta maksuttoman koulutuksen kohdalla havaittu eron puuttuminen voi viitata siihen, että koulumatkatuki tasaa taloudellisia eroja asuintilanteen mukaan etenkin maaseutumaisissa kunnissa. (Amisbarometri 2024.)

Lokakuussa 2024 kerätyn, alle 30-vuotiaiden toisen asteen opiskelijoiden toimeentulokyselyn (Toimeentuloselvitys 2024, alustavia tuloksia) aineistosta haarukoitiin seuraavanlaisia ryhmiä: ne, jotka eivät ole koulumatkatuen piirissä (maksuton koulutus ja koulumatka alle 7 km ja maksullinen koulutus ja koulumatka alle 10 km); ne, jotka pääasiassa ovat nyt ja esitetyn uudistuksen jälkeen koulumatkatuen piirissä (maksuton koulutus ja koulumatka yli 7 km); ja ne, jotka pääasiassa ovat koulumatkatuen piirissä nyt, mutta putoaisivat uudistuksen jälkeen sen ulkopuolelle (maksullinen koulutus, koulumatka yli 10 km). Ryhmien välillä on selkeitä toimeentuloeroja.

Koska maksuttoman koulutuksen ulkopuolella olevat ovat pääasiassa iäkkäämpiä kuin maksuttomuuden piirissä olevat, he mm. asuvat useammin itsenäisesti tai puolison kanssa ja heillä on useammin huollettavia lapsia. Positiivista on, että he raportoivat muita ryhmiä suurempia kuukausituloja, etenkin ansiotuloja. Toisaalta myös heidän raportoidut kuukausimenonsa ovat suurempia kuin verrokkiryhmillä, erityisesti asumis- ja koulumatkakulujen osalta. Vanhemmilta saatu taloudellinen tuki on selvästi harvinaisempaa ryhmässä, joka uudistuksessa jäisi ilman koulumatkatukea. Toimeentulotukea joko kesällä tai lukukauden aikana ilmoitti useimmin saaneensa ryhmä, joka ei koulumatkan lyhyyden vuoksi ole oikeutettu koulumatkatukeen. Koulumatkatukeen tällä hetkellä oikeutetuista toimeentulotukea oli saanut useammin maksullisessa kuin maksuttomassa koulutuksessa opiskelevat. (Toimeentuloselvitys 2024.)

Myös kokemukset toimeentulosta vaihtelivat ryhmien välillä: Ryhmässä, joka hallituksen esityksen mukaan putoaisi koulumatkatuen piiristä, 26 prosenttia koki taloudellisen tilanteensa hyväksi tai erittäin hyväksi, kun vastaava luku oli 34 prosenttia niillä, jotka eivät saa koulumatkatukea koulumatkan lyhyyden vuoksi ja 44 prosenttia niillä, joiden koulutus on maksutonta ja koulumatka yli 7 km. Kysyttäessä koulumatkatuen tason riittävyydestä tukeen oikeutetuista maksuttoman koulutuksen opiskelijoista 53 prosenttia piti tasoa riittävänä, kun taas maksullisessa koulutuksessa opiskelevista tasoa piti riittävänä vain 28 prosenttia. (Toimeentuloselvitys 2024.) Voidaan siis todeta, että maksullisessa koulutuksessa opiskeleville, koulumatkatukeen oikeutetuille koulumatkatuella on taloudellista merkitystä. Sen menettäminen osuu pahiten niihin, joiden taloudellinen asema on jo nyt haavoittuvainen.

Nyt esitetyn lain vaikutuksia opiskelijoiden taloudelliseen tilanteeseen, opintojen etenemiseen, koulutuksen saavutettavuuteen ja yhdenvertaisuuteen tulee seurata tiiviisti. Otus huomauttaa myös, että valmisteilla on useita opiskelijoiden toimeentuloon vaikuttavia esityksiä. Näitä esityksiä tulee arvioida kokonaisuutena ja niiden yhteisvaikutukset huomioiden.

Enemmistö koulumatkatuen ulkopuolelle jäävistä kulkee koulumatkansa omalla autollaan. Otus nostaakin esiin joukkoliikenteen valtakunnallisen kehittämisen tärkeänä keinona tukea opiskelijoiden liikkumista asuin- ja opiskelupaikan välillä. Tutkimusten mukaan pääkaupunkiseudulla opiskelevat opiskelijat pitävät joukkoliikenteen opiskelija-alennuksia ja maksuttomuutta tärkeimpinä keinoina kehittää joukkoliikennettä (Murto 2023; Suomalainen ym. 2019).

Lausunnon valmisteluun Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiössä osallistuneet:
Elina Nurmikari, erityisasiantuntija (TKI-toiminta, tutkimuksen vaikuttavuus), VTM
Tina Lauronen, tutkija, VTM
Jukka-Pekka Jänkälä, tutkija, VTM

Lähteet:

Amisbarometri 2024. Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus & Suomen Ammattiin Opiskelevien Liitto SAKKI ry. https://www.otus.fi/hanke/amisbarometri/

Murto, V. Opiskelijan kaupunki 2023. Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus 3/2023.
https://drive.google.com/file/d/18nfnIQN2iU014-dG8gbkGDkmeXw6ftjO/view

Suomalainen, A.; Sarasjärvi, K. & Lahtinen, J. Opiskelijan kaupunki 2019. Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö.
https://www.otus.fi/wp/wp-content/uploads/2020/01/Opiskelijankaupunki-7.1._adobe8.pdf

Toimeentuloselvitys 2024 (tulossa). Opiskelun ja koulutuksen tutkimussäätiö Otus sr.
https://www.otus.fi/hanke/toimeentulo-toisen-asteen-opiskelijoilla/